

Чараўко В.У.
(Рэспубліка Беларусь, г. Полацк)

КЕРАМІКА ПОЗНЕСЯРЭДНЯВЕЧНЫХ МОГІЛАК ЯК СВЕДЧАННЕ ПАМІНАЛЬнай АБРАДНАСЦІ ВЯСКОВАГА НАСЕЛЬНІЦТВА БЕЛАРУСКАГА ПАДЗВІННЯ¹

Жыццё кожнага чалавека абмяжоўваюць нараджэнне і смерць. Праявай культуры з'яўляецца афармленне гэтых прынцыпова важных пунктаў спецыяльнымі ўнармаванымі дзеяннямі – абрадамі. Ступень даследаванасці пахавальнай практыкі насельніцтва Беларусі адрозніваецца ў залежнасці ад разглядаемага перыяду. Сістэматычнае этнаграфічнае вывучэнне пахавальна-памінальнай абраднасці беларусаў пачалося з другой паловы XIX ст. [6, с. 61-63], таму перыяд з другой паловы XIX ст. даследаваны найлепш. Даныя па X–XIII стст. пераважна назапашаны ў выніку шматлікіх археалагічных раскопак.

Найменш вывучаным з'яўляецца перыяд XIV–XVIII стст. Планамерных этнаграфічных назіранняў у гэты час не праводзілася. Нешматлікія пісьмовыя крыніцы і этнаграфічныя апісанні закранаюць толькі асобныя аспекты пахавальна-памінальнай практыкі і з'яўляюцца недастаткова інфарматыўнымі. Пахавальныя помнікі Беларусі XIV–XVIII стст. (у археалогіі яны называюцца познесярэднявечнымі) [7, с. 340] да апошняга часу не былі прадметам спецыяльнага археалагічнага вывучэння. Да таго ж яны адрозніваюцца безынвентарнасцю, што звужае магчымасці іх вывучэння метадамі археалогіі. Недахоп інфармацыі вымушае ўважліва адносіцца да наяўных даных і да іх інтэрпрэтацыі, выкарыстоўваючы напрацоўкі як этнаграфічнай, так і археалагічнай навукі.

У канцы XX – пачатку XXI ст. на шэрагу познесярэднявечных могілак Беларускага Падзвіння праводзіліся раскопкі, у ходзе якіх у верхніх сляях культурнага слою могільніка былі знойдзены фрагменты керамічнага посуду. У 1988–1989 гг. В.М. Ляўко выявіла фрагменты ке-рамкі XIV–XV стст. на могілках каля в. Новы Болецк Гарадоцкага раёна [8, с. 136; 9, с. 137]. У 2006 г. Дз.У. Дукам на могілках Туржэц 2 Полацкага раёна знойдзена кераміка XVI–XVIII стст. [10, с. 262-263]. У 2010–2015 гг. аўтарам была зафіксавана наяўнасць фрагментаў керамічнага посуду на наступных могілках: Доўгае (XV–XVI стст.) і Івесь (XIV–XVI стст.) Глыбоцкага, Жарнасекава (XVI–XIX стст.) і Клешчыно (XVI — пачатак XX ст.) Бешанковіцкага, Дубраўка (XVII–XVIII стст.) Гарадоцкага раёнаў.

Кераміка ў верхніх пластах культурнага слою, часам непасрэдна пад каменнымі надмагіллямі, фіксавалася і А.В. Квяткоўскай на «каменных могілках» Беларускага Панямоння і Падзвіння. А.В. Квяткоўская адзначыла, што яны адносяцца да памінальнага інвентару, які такім чынам адасабляецца ад мэтанакіравана пакладзеных разам з пахаваным рэчаў — ад уласна пахавальнага інвентару [4, с. 61].

Наяўнасць пазамагільнага інвентару можа быць патлумачана, зыходзячы з памінальных традыцый беларусаў Падзвіння. Этнаграфічна зафіксавана практыка памінання памерлага непасрэдна на могілках [2, с. 385]. Пры гэтым частка куцці і іншых рытуальных страў пакідалі нябожчыкам [3, с. 420]. Узяты на памінкі посуд таксама пакідалі на могілках, а не забіралі з сабой [5, с. 94]. Этнаграфамі апісаны распаўсюджаны на тэрыторыі Беларускага Падзвіння абрад «прыкладзінаў», які адбываўся на працягу года пасля ажыццяўлення пахавання і прадугледжваў памінане памерлага на могілках [1, с. 452].

З улікам гэтага фрагменты керамікі, інтэрпрэтуемыя ў археалагічнай навуцы як пазамагільны інвентар, сведчаць не проста аб памінальнай практыцы. Яны з'яўляюцца матэрыяльным вынікам ажыццяўлення рытуальных дзеянняў. Гэта значыць, што з пазіцыі этнаграфіі яны мусяць інтэрпрэтавацца як памінальны інвентар.

Такім чынам, у ходзе археалагічнага вывучэння шэрагу познесярэднявечных могілак у верхніх пластах культурнага слою былі выяўлены фрагменты керамічнага посуду XIV – пачатку XX ст. – пазамагільны інвентар. Пазначаны пазамагільны інвентар можа разглядацца як

¹ Работа выканана ў рамках НДР «Фарміраванне антрапалагічнага складу і адаптыўнага статуса насельніцтва Полацкага Падзвіння ў XI–XIX стст.» у межах задання 1.1.02 «Сацыяльна-эканамічныя працэсы на тэрыторыі Беларусі ў IX – пачатку XXI ст.: крыніцазнаўства, гістарыяграфія, антрапалогія і іншыя спецыяльныя даследаванні» ДПНД «Эканоміка і гуманітарнае развіццё беларускага грамадства» на 2016–2020 гг.

матэрыяльнае сведчанне рытуальнага памінання продкаў на могілках. Яго наяўнасць адпавядае абрадаваму памінанню продкаў на могілках, пашыранаму ў беларусаў Падзвіння ў XIX – пачатку XXI ст. Можна казаць аб існаванні абрадавага памінання продкаў на могілках і ў XIV–XVIII стст.

Літаратура

1. Аўсейчык, У. Я. Абрад «прыкладзіны» ў беларусаў Падзвіння / У. Я. Аўсейчык // Беларускае Падзвінне: вопыт, метадыка і вынікі палявых і міждысцыплінарных даследаванняў : зборнік навуковых артыкулаў II Міжнароднай навуковай канферэнцыі (да 20-годдзя археалагічных і этнаграфічных экспедыцый ПДУ), Полацк, 17–18 красавіка 2014 г. : у 2 ч. Ч. 1 / пад агульн. рэд. Д.У. Дука, У.А. Лобача, С.А. Шыдлоўскага. – Наваполацк : ПДУ, 2014. – С. 144–156.
2. Васілевіч, У. А. Памінкі / У. А. Васілевіч // Этнаграфія Беларусі : энцыклапедыя ; рэдкал. : І. П. Шамякін (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : БелСЭ, 1989. — С. 385.
3. Васілевіч, У. А. Радаўніца / У. А. Васілевіч // Этнаграфія Беларусі : энцыклапедыя ; рэдкал. : І. П. Шамякін (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : БелСЭ, 1989. – С. 420.
4. Квятковская, А. В. Ятвяжские могильники Беларуси (к. XI–XVII вв.). / А. В. Квятковская. – Вільнюс : Diemedžio, 1998. – 327 с. ; ил.
5. Традыцыйная сямейная абраднасць беларусаў: гісторыка-культуралагічны аспект / склад. і агульная рэд. В. І. Мішынай. – Наваполацк : ПДУ, 2007. – 220 с.
6. Аўсейчык, У.Я. Пахавальна-памінальная абраднасць беларусаў Падзвіння: гістарыяграфія і сучасны стан даследаванняў / У.Я. Аўсейчык // Вестник Полоцкого государственного университета. Серия А. Гуманитарные науки. — 2009. — № 7. — С. 61–70.
7. Калядзінскі, Л.У. Сярэдневякоўе / Л.У. Калядзінскі // Археалогія Беларусі : энцыклапедыя. У 2 т. Т. 2. Л — Я / рэдкал. : Т.У. Бялова (гал. рэд.) [і інш.]. — Мінск : БелЭн, 2011. — С. 340.
8. Археалогія Беларусі. У 4 т. — Мінск : Беларуская навука, 1997–2001. — Т. 4. Помнікі XIV–XVIII стст./ В.М. Ляўко [і інш.] ; Пад рэд. В.М. Ляўко [і інш.]. — 2001. — 597 с. ; ил.
9. Ляўко, В.М. Новы Болецк / В.М. Ляўко // Археалогія Беларусі : энцыклапедыя. У 2 т. Т. 2. Л — Я / рэдкал. : Т.У. Бялова (гал. рэд.) [і інш.]. — Мінск : БелЭн, 2011. — С. 137.
10. Дук, Д.У. Археалагічныя раскопкі на грунтовым могільніку Туржэц 2 Полацкага раёна / Д.У. Дук // Матэрыялы па археалогіі Беларусі. — 2008. — № 15. — С. 261–269.

Заўвага: у выніку некарэктнай рэдактарскай праўкі са спіса літаратуры быў выкінуты шэраг пазіцый, у тым ліку спасылкі на працы У.Я. Аўсейчыка, Дз.У. Дука, Л.У. Калядзінскага, В.М. Ляўко. Каб выправіць наступствы непрафесіянальнай рэдактуры, у электронную версію артыкула вернуты спасылкі на работы названых аўтараў, вылучаныя чырвоным колерам. Адноўленыя працы названых аўтараў дабаўлены ў канцы спіса літаратуры.

Примечание: в результате некорректной редакторской правки из списка литературы был удалён ряд позиций, в том числе ссылки на работы В.Е. Овсейчика, Д.В. Дука, Л.В. Колединского, О.Н. Левко. Для исправления последствий непрофессиональной редакции в электронную версию статьи добавлены исходные ссылки на работы указанных авторов, выделенные красным цветом. Восстановленные работы названных авторов добавлены в конце списка литературы.

НАЦЫЯНАЛЬНАЯ АКАДЭМІЯ НАВУК БЕЛАРУСІ
Дзяржаўная навуковая ўстанова
«ЦЭНТР ДАСЛЕДАВАННЯЎ БЕЛАРУСКАЙ КУЛЬТУРЫ,
МОВЫ І ЛІТАРАТУРЫ НАН БЕЛАРУСІ»

Філіял «ІНСТЫТУТ МАСТАЦТВАЗНАЎСТВА,
ЭТНАГРАФІІ І ФАЛЬКЛОРУ ІМЯ КАНДРАТА КРАПІВЫ»

ЗБОРНІК ДАКЛАДАЎ І ТЭЗІСАЎ
VII МІЖНАРОДНАЙ НАВУКОВА-
ПРАКТЫЧНАЙ КАНФЕРЭНЦЫІ
«ТРАДЫЦЫІ І СУЧАСНЫ СТАН
КУЛЬТУРЫ І МАСТАЦТВАЎ»
(Мінск, Беларусь, 24–25 лістапада 2016 года)

Выданне ў двух тамах
Том 2

Мінск
«Права і эканоміка»
2017

УДК [008+7](06)6.09
ББК 63.5
341

Рэдакцыйная калегія:

А. І. Лакотка (галоўны рэдактар), В. А. Арловіч, М. Р. Баразна,
Ю.П. Бондар, У.Р. Гусакоў, К. М. Дулава, А. А. Каваленя, А.А.Лукашанец,
У. І. Пракапцоў, Я. М. Сахута, Б. У. Святлоў

341 **Зборнік** дакладаў і тэзісаў VII Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі «Традыцыі і сучасны стан культуры і мастацтваў» (Мінск, Беларусь, 24–25 лістапада 2016 года) : у 2 т. /гал. рэд. А. І. Лакотка ; Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі. – Мінск : Права і эканоміка, 2017. – Т. 2. – 437 с.

ISBN 978-985-552-670-5.

У зборніку змяшчаюцца даклады і тэзісы ўдзельнікаў Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі «Традыцыі і сучасны стан культуры і мастацтваў», якая адбылася 24–25 лістапада 2016 года ў г. Мінск. Публікуюцца даследаванні ў галіне архітэктуры, выяўленчага і дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва, тэатразнаўства, музыкі, кіно, экранных відаў мастацтва. Разглядаюцца актуальныя задачы сучаснай культуры і захавання нацыянальных культур і гістарычна-культурнай спадчыны ў сучасных умовах.

Кніга адрасуецца мастацтвазнаўцам, этнолагам, фалькларыстам, усім, хто цікавіцца традыцыйнай беларускай культурай.

УДК [008+7](06)6.09
ББК 63.5

Навуковае выданне

**ЗБОРНИК ДАКЛАДАЎ І ТЭЗИСАЎ VII МІЖНАРОДНАЙ НАВУКОВА-ПРАКТЫЧНАЙ КАНФЕРЭНЦЫІ
«ТРАДЫЦЫІ І СУЧАСНЫ СТАН КУЛЬТУРЫ І МАСТАЦТВАЎ»
(Мінск, Беларусь, 24–25 лістапада 2016 года)**

**Выданне ў двух тамах
Том 2**

Тэхнічны рэдактар *В.Р. Гаўрыленка*

ISBN 978-985-552-670-5

Падпісана да друку 19.12.2016 Фармат 60x84 1/8

Папера афсетная Гарнітура TimesNewRoman

Друк лічбавы Ум.-др.арк 63,0 Ул.-выд.арк. 63,4 Наклад 40 экз. Заказ № 2399

ВТАА «Права і эканоміка» 220072 Мінск Сурганава 1, корп. 2 Тэл. 284 18 66,

e-mail: pravo-v@tut.by; pravo642@gmail.com

Надрукавана на выдавецкай сістэме KONICA MINOLTA ў ВТАА «Права і эканоміка»

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі ВВРДВ, выдадзенае

Міністэрствам інфармацый Рэспублікі Беларусь 17 лютага 2014 г.

у якасці выдаўца друкаваных выданняў за № 1/185

ISBN 978-985-552-670-5

© ДНУ «Цэнтр даследаванняў беларускай культуры,
мовы і літаратуры НАН Беларусі», 2017
© Афармленне. ВТАА «Права і эканоміка», 2017